

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 195 (12285)

1983 чылдың август 23, вторник

1925 чылда
үндүрүлгөсү

Өртү 3 көч

САДЫГ ХАНДЫРЫЛГАЗЫН ЭКИЖИДЕР

СЭКП ТН, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Он бирги беш чылда сазыглашканын болгаш чонунуң садыг хандырылганын улам ыңай экижидер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Маңаа хамаарышкан бүгүлө чугула айтырылганы, оң иштинде садыг организациялары биле үлөтүр бүүдүргелериниң аразында харылзаалары экижидериниң чугула айтырылганын ол документте онзапал демдеглезин.

Садыг ажилдакчылары негелде хереглелдерге дыңнангыр болур, бараан курлавырларын амыктыг хуваар, хереглекчилерге эки шынарлыг барааны садыг ужурулуг. Эртип турар беш чылдың эртен 2,6 чылында республиканың хоорай болгаш кыдыр черлерде чурттанчыларының садыг хандырылганын сайзыраңгайымдар болгаш оң культуразын бедирер талазы-биле эвээш эвас ажилдары кылып келген. Оң улам-мындан республиканың күрүне болгаш кооперация садыгының бараан сайгарылгасы эртен беш чылдың бо үези-биле деңизерге, 26,2 миллион рубльге өскөн, барааннарның чамдык бөлүктөрүнүн садыгласканын экижидер.

Чурттанчы чонунуң кижиле хамаарыштыр бараан садыг ап турары ортума-биле 996 рубль болган. Садыг төчмалары 3,2 муң дөрбөлчүн метр шөлү ээлеп турар. Чурттанчыларның ажилдап турар черлериниң азы-биле барааны чедирип садыгының аргасын алган. Ындыг байдал-биле туугуларын, хөмүр-даш тыгылчыларын, үлөтүр болгаш транспорт бүүдүргелериниң ажилчыларын хандырып турар. Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннарын болгаш киржикчилерин, азыг кижилерин бараан аймаа-биле хандырырлык онза кичээниң салдырган.

Базарың артында улус-чонга бараан болуп турар садыг-жылдарың канчаар ажилдап турарыңдан салдырган сорулгаларың шийитиреттиңер хамаарыш. СЭКП ТН-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң чонка чаа хүлээп алганы «Нүш-ажылдың социалисттик сазыг-чуртунуң быныглар талазы-биле ажилды күштелдирер дугайында» доктаалы садыг ажилдакчыларынга база хамаарыш. Аңаа дүүштүр чонга бараан болур мергежилди шилээп садыгчы бүрүзү профессионал мергежилдик үлөгерин көргүзөр, садыг алыччыларга дүргөн, культурулгу бараан болур ужурулуг, Республиканың күрүне болгаш кооперация садыгында ажилдакчылар ол сорулганы чедикшигиниң күүсөдүп турар. Ындыгларга Кызылдың үлөтүр барааннарының садында И. Декабрың, Мөңгүн-Тайга райпозунда Д. Чанзаның, Кызыл районда автолавка садыгызы В. Овчинниковтуң, найысылалдың аш-чем бараннарының садында З. Баянону болгаш өскөлөрүң-даа хамаарыштырып болур.

Чонга культурулгу бараан болур, оларның негелде-херегелелин бүрүн хандырат талазы-биле ажилды экижидер чедикши шийитирелден бис дээр болза шың эвас. Республиканың чамдык магазиндеринде аш-чем болгаш үлөтүр барааннарының ассортименти кызыы, а ыңчалда-даа ук барааннар баазаларда, магазинниң баарыктар дааңа-даа чыдып турар таваарылар хыналдалардан илерзин. Чикээ, Кызылдың аш-чем барааннарының садынының № 50 магазинниң бараан суггар черинге мажон кылыгыларын дөрт хевир чыткан, а дөмгүлөрдө чүгө чаңгыс хевир көзүлгөн. Ол ышаш Улуг-Хем райпозунуң магазиндеринде шаажан сав, стананнар, дөм чур шөткө, пахта чок болган.

Иитиниң ченинелге черлеринде байдал база шоолуг эвас. Столовалар эргелекчилери, технологтар продуктуларның, белеткитиниң турар чениң шынарын доктаамал хынаар хүлээлгелиг тургаш, ону чедир күүсөтпейн турар. Оң уламындан Кызылдың № 2, «Тываобальт» комбинаттың столоваларында хандыдышканын эвээш эвас. Белеткитиниң чениң шынарын, оң ассортиментиниң экижидер дээр тодаргай хемчеглер ап турар черлер эвээш.

Бо четпестер чүнү көргүзүп турарыл дээрге, чонунуң садыг хандырылганын экижидер талазы-биле чамдык ууртукчуларның кошкан ажилдап турары болур. Садыгчы биле садыг алыччының аразында хандырылганың культуразы негелдеге четпес чоруктар ам-даа таваарышкылаар. Бо ийиниң аразында харылзаа хөй-ле чүлдөрдөн хамаарыш. Магазинниң шөлүнүң таарымчалыы, барааннарның ассортименти болгаш шынары, хандырылганың хевир болгаш садыгласканын чуртунуң сагыыры. Бо негелделер хажык чок күүсөтпейн болза, садыгчыга-даа, садыг алыччыга-даа өөрүңчүг.

Бо ажилды экижидеринге кижизидилге ажилы улуг рольду ойнаар. Республиканың садыг бүүдүргелериниң ууртукчулары, ында партия, профивилеп болгаш комсомол организациялары коллектив кижилериниң ортунунга кижизидилге ажилын СЭКП ТН-ның ноябрь (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) пленумнарының негелделеринге дүүштүр чорудар ужурулуг. Партияның хоочуннары-биле СЭКП ТН-га ужуражылга үезинде ш Ю. В. Андропов бодунуң чугаазына ол талазы-биле бистиң мурнувусна тодаргай сорулганын салган. «Медерелдик садыг-чуртунуң социалисттик ийитилелдин бүүдүжүңе дүүшкен болгай, ыңчаарга эки, ак сеткилдиг ажил медерелдик садыг-чуртунуң түңнели болуп турар» деп, ол айткан. Бо негелде садыг ажилдакчыларыңа дөрт хамаарыш.

ШАЛЫПЧЫ АЙГА—ШЫНАР БОЛГАШ ТЕМП

ИЙГИ ОН ХОНУКТУҢ ТИЛЕКЧИЛЕРИ

Августун ийги он хонунда мал ченирин белеткээр талазы-биле районнарның социалисттик чарыжының түңнелдерин СЭКП обкомунуң бюрору, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому чугаалажып көргөш, августун ийги он хонунда мал ченирин белеткээр талазы-биле социалисттик чарышка дараа-зында районнарны тилекчилер деп санаан:

— **БАРЫН ТАЛАКЫ ЗОНАДА** — он хонукта мал ченириниң бүгү хевирлериниң 15,7 хуу немей өзүлдезин хандырган Сүт-Хөл район;

— **ТӨП ЗОНАДА** — он хонукта мал ченириниң бүгү хевирлериниң 14,7 хуу немей өзүлдезин хандырган Каа-Хем район;

— **МУРНУУ ТАЛАКЫ ЗОНАДА** — он хонукта мал ченириниң бүгү хевирлериниң 17,3 хуу немей өзүлдезин хандырган Тес-Хем район.

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдин болгаш ВЛКСМ обкомунуң шийтир Кызыл туктарын 200 рубль акша шаңналы-биле кады Сүт-Хөл, Каа-Хем болгаш Тес-Хем районнарга тылсырын шийтирээр.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

Улуг-Хем районда «УТНА 25 чылы» совхозтуң сизгенчилери ийтиниң малынга четчи чени белеткээр дээр бо хүнерде күженишкениң ажилдап турарлар. Ук ажилгай сенам салырының талазы-биле социалисттик хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсөткөш, амгы үеде силос белеткелинге бир демин кирген.

Совхоз 1956 тонна сенам салыр хүлээлгезин 3100 тонна кылдыр күүсөткен. Ол ажилды бедик темпиги чорударыңа совхозтуң хоочун трактористери Зрес-өөл Бурбу, Шаалы Сандаан оларның кирген үлүг-хуузу эвээш эвас. Шаалы Сандаан ол ажилгайга 20 чыл ажилдап, бо үеңик доруунда мурнакчыларның огуруунда ургучу кирип келген. Ол сенам салыр ажилга база шылгарааннарың бирээзи.

Мал чениниң белеткелиниң үезинде машина-техниканың үрелишкени чок ажилдаарыңга септенчилерниң кирип келген үлүг. Ылангыя канчакчы Владимир Севзэн үрелиг техникумны удаа-дараа септен, кылдып турар.

«КСН-100» деп мариялыг тракторунуң башкарычы Николай Байырмаа хүн бүрүдө люцерна нестирер планын 120—130 хуу күүсөдүп тургаш, мурнакчыларның огуруунда кирген. Сенамжа ажилдаан трактористер амгы үеде силос салыр ажилге киргеш, аңаа база бедик көргүзүлгени чедип ап турарлар.

ЧУРУНТАРДА: сенам салырың планын амыр күүсөдүргениң тептиг үлүг-хуузу кириштирген трактористер Шаалы Сандаан, Николай Байырмаа.

В. ЧАДАМБАНЫҢ ФОТОЛАРЫ.

50 ТОННАНЫ

«Мөрө» совхозтуң Намдал Орус-оол уурткан сизгенчилер бригадасы Баян-Кол деп чериң сизгени кезип, бөдүн турар. Бригаданың кижилери Марсуу Учурал, Сергей Намдал, Владимир Учурал хүн нормазын доктаамал амыр күүсөдүп турар. Бо хүнерде бригада 50 тонна чагай сизгени белеткээ.

Чайгы дымшаналга үезинде малчын ада-незинге дуралажып турар школалар Борбаана Амирмит, Эрес Кандай, Орлан Сереймаа, Саяна Садн, Долаана биле Саяна Күр илдепелгир кижип турарлар.

Ч. САДИ.

ЧОГУУР ҮЕЗИНДЕ, БЕДИК ДЕННЕЛГЕ

чогуур үезинде бедик деңгеле чорудары.

Августун 11-ниң медээзини-

КАМНАЛГАЛЫГ-ДАА, ДҮРГЕН-ДАА

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Михаил Иванович Башаринге уурткан борбаандылар белеткээр талазы-биле бригаданың ажилдап турары көргөш, кижиле магаддар. Ногаан масса кезинде ажилдап турар КФ-1,8 комбайнның сөөктөн кожуунуң козуво дола бээр, дараалыгы кожуңу эккен бергеш, долган кожуңу орк чогуңче

чоокшулаады каар. Казан кожу саны дөрт чедэ бээр, оларны чаңгыс «Беларусь» сөөртүп алгаш, АВМ-ге чедире-биле чоруттар. А чамдык ажил-агылдарда, ол ышаш ажилдарда дөрт трактор ажилдап турар болгай.

Бо совхозтуң мурнакчы бригаданың коллектив ажилды ыңчаар эки органи-

застанының түңнелинде план-ныг онзадаларын доктаамал амыр күүсөдүп турар. Ажилды ыңчаар бедик темпиги кылдыр организаастаарга, ажил-агыл оорулалыг-даа, камналгалыг-даа болуру билдинтир.

ЧУРУНТА: ногаан массаны АВМ-ге апар чорутуру.

М. НАЛЧАННЫҢ СӨЗҮ, ФОТОЗУ.

Улуг-Хем районунуң планда көрдүгөн 44 муң хонук чүгө чаңгыс муңу тарыткан. Ындыг турбүжө 25 пунктузунуң 21-и ажилда-аас. Тес-Хемниң чээрби амыр муңу хонук чаңгыс муңу бестин тарытканмаан. Ол хирезинде 14 пунктузунуң чүгө пийзи ажилдап турар. Республиккада ам-даа 250 муң амыр хойну тарып боозадыр негеттинип турар. Соок дүжө-ринге чедир, үе эвээш артаан. Байдал мындай турда, 169 пунктуңуң 113-жү ажилда-вайн турар. Райкүсөөмнарның көдө ажил-агыл эргеледери-ниң ажилдакчылары, уксаа-жылдыг болгаш хой ажилы-ны тускай эртемчилери бо ажилды чогуур негелдеге дүүштүр чорудар талазы-биле дүүштүр хемчеглерин амыр ужурулуг.

ден амыр, хойну тарып боозадылганың чоруп турар байдалы мындай.

Августун 11-ниң медээзини-

Районнар	Планын күүсөткөн хуузу	Тарылга пункттары амылдаттары	
		шүптү	түрү
Бай-Тайга	23,7	9	5
Мөңгүн-Тайга	6,6	2	2
Барың-Хемчик	13,2	9	6
Өвүр	—	11	—
Чон-Хемчик	15,6	15	10
Сүт-Хөл	0,9	9	7
Улуг-Хем	3,2	25	4
Тайды	18,7	26	7
Бил-Хем	22,0	21	13
Току	8,5	2	2
Каа-Хем	18,7	13	8
Тес-Хем	3,5	14	2
Эрзин	0,7	21	9
Кызыл	36,66	13	9
Республика	13,2	190	77
1982 чылдың август 11	4,1	169	63

БҮДҮН ЧЫЛГА МАЛ ЧЕНИ

Күрүнең «Пролетарий» дээр уксаажылдыг заводу бодуң мал ченирин даалгадан ыракта хөй кылдыр белеткен алган. Эртен кыштан артык сизгени чаа кескен ногаан сиз-биле холааш, сарааткан каан. Бедик шынары, бөдүн ченириниң илдегидиг курлавыры ыңчаар тургусту-ган. Оң аягыда ук ажил-агылда витаминниң борбаан-дыларын болгаш брикеттерин, сенамжа база ыңчаар хөй-нү белеткээр болгаш силос салыр даалга күүсөттинген.

Тараа ажап алышканын чөй чок амгы үезинде бестин малга ченир белеткелди үргүлчүлөп турар.

Ажил-агылдың шың-шынаа-лыг болгаш олар-бөдүнчү шөлдерин ий чылдык ийтинде үндөспүн-биле экижидип, чамдык черлерин кургалдып, чамдыктарын сугаттыг боду-ругаңы уксаажылдыг заводу-нуң директору А. Дудрова чугаалаан. Шөлдерге яны-бү-рү сизгешерин тараан. Бир эвас мурнууда ол-ла шөлдер-ден ий чүс, ий чүс бестин тоюна куду шынарың сизен ажаап ап турган болза, ам белеткээр-биле байлак сизгени сес катан амыкты ап турар.

— Майгы үеде шың-шынаа-ларга бистер, эртенниң үш шөкта ажилдап эгелээр бис-деп, бригадир А. Петроволь-ский чугаалаан. Чүте дээрге, үнүштүң каротиниң дүңкенин бир шакка чедир хөй бодур. Дүшкө чедир оң хөй хөм-чээл чеден хуу чедир эвээ-граммга-ла көвүдээниң ачы-зында бистер чээрби болгаш оон-даа хөй хуу немелде тө-левирин ап турар бис.

ЧУРУНТА: ногаан массаны АВМ-ге апар чорутуру.

М. НАЛЧАННЫҢ СӨЗҮ, ФО-ТОЗУ.

Улуг-Хем районунуң планда көрдүгөн 44 муң хонук чүгө чаңгыс муңу тарыткан. Ындыг турбүжө 25 пунктузунуң 21-и ажилда-аас. Тес-Хемниң чээрби амыр муңу хонук чаңгыс муңу бестин тарытканмаан. Ол хирезинде 14 пунктузунуң чүгө пийзи ажилдап турар. Республиккада ам-даа 250 муң амыр хойну тарып боозадыр негеттинип турар. Соок дүжө-ринге чедир, үе эвээш артаан. Байдал мындай турда, 169 пунктуңуң 113-жү ажилда-вайн турар. Райкүсөөмнарның көдө ажил-агыл эргеледери-ниң ажилдакчылары, уксаа-жылдыг болгаш хой ажилы-ны тускай эртемчилери бо ажилды чогуур негелдеге дүүштүр чорудар талазы-биле дүүштүр хемчеглерин амыр ужурулуг.

ден амыр, хойну тарып боозадылганың чоруп турар байдалы мындай.

Августун 11-ниң медээзини-

Районнар	Планын күүсөткөн хуузу	Тарылга пункттары амылдаттары	
		шүптү	түрү
Бай-Тайга	23,7	9	5
Мөңгүн-Тайга	6,6	2	2
Барың-Хемчик	13,2	9	6
Өвүр	—	11	—
Чон-Хемчик	15,6	15	10
Сүт-Хөл	0,9	9	7
Улуг-Хем	3,2	25	4
Тайды	18,7	26	7
Бил-Хем	22,0	21	13
Току	8,5	2	2
Каа-Хем	18,7	13	8
Тес-Хем	3,5	14	2
Эрзин	0,7	21	9
Кызыл	36,66	13	9
Республика	13,2	190	77
1982 чылдың август 11	4,1	169	63

ШКОЛАЧЫЛАР МАЛ ЧЕМИНИН БЕЛЕТКЕЛИНДЕ

Келер үеңиң анык сагаак-чыларын күч-ажылааг анык кылдыр өөрдөп, кижилер дээр Чөөн-Хемчик районда Башкы-Алаа ортумак школа-зынын башкылар коллективин доктаамал аждаадап турар.

Арым-Багында бүдүрүгө бригаданын төвүн туткан, чайгы уеде өөреникчилерин аждаадап, чурттаарында, даштаарында таарымчалыг байлаады тургускан. Бо бригаданы Тыва АССР-ниң школа-ларын ажаадыр башкы Хомуш Дугаргал 1972 чылдан бээр удуруп келген. Бо аразында дыка хей өөреникчилерин чер ажилынын культураларын өстүрүңгө, ажаарында өөртөң.

Бүдүрүгө бригаданын бо чымы 10 га картофельди, 3 га капустаны быжылган. Агро-техниктиң чуртунар Бугаар оларны олурткан, суггарган, ажаададын чоруткан. Оон үнүжү эки.

Өөреникчилер «Искра» совхозка чылдык-на эки шынар-лыг снгенин белеткеп бээр чымыдыг. Ынчанга бежен тоң-наны ажил-агыга хүлээди бээрин ажаады, ону күөсөдир дээр шыапыч аждаадап тургускан. 53 тонна снгенин бригада төвүндө сарааттаан. Олар ам-даа 5 тонна снгени немей белеткээр-биле аждаа-дап турар.

Мал чеминин белеткелинде Роберт Хомуш, Мерген Хокалыг, Салбай Монгуш, Чечен Наман, Чечек Ондар болгаш өскелер-даа тергени эки аждаады, бердиген даалаган амыр боттандырып келген.

Өөреникчилер чүгө аждаа-дап турар эвес, хостуг үе-ринде аны-бур оонгарын ойнап, маргылаадыр эр-тирпн турар. Ол хемчеглерин башкы А. Монгуш эки орга-низастаан.

Бүдүрүгө бригаданын кижигинери даштаарында амыктыг, хөглүг эр-тирпнн.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТАРДА: снген к-зичкилер; Тыва АССР-ниң школа-ларын ажаадыр башкы Д. Д. Хомуш (орту-зунда) бүдүрүгө бригаданын кижигинерин аразын-да.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ
фотоаары.

ЭРИГ СЕТКИЛДИН ЭРГЕЛЕДИИ

Тыва кижин «Элдик шыгы-рааш» дээр талпыны көргө-дө, оон арында чырык сетки-дин өөрүшүзү хералдепн кел-дир. Ол талпында тыва-ларын аждаадыр чурттаарында он-загай шымышкыларын, сак-шыктың эрн элдээ, млар-зынын аялгын чараш кыстар бо-луп хуулуп кээр.

Тыванын көзү клубтарын-да бот-тыгынын болгунер-дө элдээш аныкчалар, филармония болгаш театрга үе-дир «Элдик шыгырааш» репертуардан доктаамал дүш-пөй турар. Ол талпы шына-ла, Тыванын чуртталганын-да хөдөөтүңгөн. Ол а-көк хем-нер кымында аны-хаактар-ны болгаш шынар элдэ хө-вүрүдө алдын тарааларын эр-тирпн салгыга хөдөөтүң-ж-биле аныашка.

Ук талпын чонуну болгуже чедир элзир оруктарын эр-тирпн. 1942 чылда «Элдик шы-гырааш» Тыва театрга тур-ган белет чуртталганын баш-кыны, Москвадан чаладыр келген Анатолий Васильевич Шатин тургускан. Ук талпын чүгө кыстар ойнаар бол-галы-биле «Элдик шыгы-рааш» деп адаан. Талпынын музиказын тыва улустун ир-ларын аялганын таарым-чыл музиказын болгаш композитор Алексей Аксенов би-жээ. Ук талпынын тургузук-чулары театрга турган анык-тарын даштаары, тыва хө-рөкчелерин аажы-чачын, айма-жип, культура амыд-ралын өөренип көрүп тургаш, Тыванын кыстарында турас-кааткан. Сөөлүндө кээп ол талпын чүгө Тывага эвес, Со-вет Эвилелиннн хоораларын-га, аарып-даа делегейин чам-дык чурттарында билдире бер-тес.

Совет Тыванын 40 чыл он-га бүгү талазы-биле белетке-дин үезинде «Элдик шыгы-рааш» база уран чүгү көрү-зүүн белеткелинге кирери

чугаажок. Ынчанга бо та-пында ойнап чораш болгаш анда хамаарыштыр оон төвү-зүндө бичин сактышкынын чугаалаккадым.

Эң баштай «Элдик шыгы-раашты» Октябрьдин 38 чыл онунга тураскааткан байырлал концертинге көрдүм. Сценга чөлөш оңдуг чырык аайы-биле бир мык анык, чараш кыстар баштап талпылап үнүп келген. Музиказын кижин сеткилин хаара тууду кээрин, кыстарын элдепиг элдэк уран талпылаарын көөртө, көдөзге калыр кашпа-дар аразында өскөн уруг ме-лзе бузугу тоол сагымдар болган.

1957 чылда аныкчаларын болгаш студенттерин VI делегей фестивалы Москва-да болган. Ол фестивалга белет-келге «Элдик шыгырааш» база кирген. Ол талпынн бичи күөсөдирчилер талпы талазы-биле тускай балгалар Сай-Хоо Оон, Еватерина Кы-дай, Клара Бююкеева, Гелла-на Бадма-Саган олар-биле кы-ды «Элдик шыгыраашка» талпылап киржир аргалыг болган мен. Дыка берге, хей белеткелди эртен бе.

Делегейин аныктар фести-валынн онун кыскамында, бай-ралаан индеринде К. В. Ворошилов СЭКП ТК-ниң болгаш Совет казактын мурунулап, бүгү совет чонун мурунулап фестиваль киржик-чилеринге байыр чедирпн, тай-бын дээр, буузулса найрал дээр туржурчун аныктарын кыйгырган.

Делегейин бүгү чурттары-нын төлээлери-биле ужураш-кычы бистерин, тыва кыстар-ын «Элдик шыгырааш» эк-келген. Баштайгы концертке Эвилелдер башкынын Кол-лонналыг алында Барын Европа чурттарынын төлээл-кчилерин-биле ужуражылга бол-ган. Москвага 33 улуг кон-

церттерге киришкен бис. Ынчан «Элдик шыгырааш-ка» бедик үнелелди берген. Ол хун СССР-ниң улустун артизи Галина Уланова бис-терге делегей фестивалын лауреатары деп атты дин-домнирн, менчиг медальдар-ын тымыскаан.

Бо чылдын июнда Сибирь-нин крайлар, автономнуг об-ластарын аныкчаларын Совет Тыванын 40 чылгын тураскааткан фестивалында «Элдик шыгыраашты» 50 аныктар талпылаан. Ону чон эки хүлээп алган.

Ынчалда-да, сөөлүг уеде бо талпын белеткелерлер арай-ла болгужу-биле тургу-зуп, эскерти бээр байдалдар бар. А. В. Шатинниң баштай-гы тургусканын шыкш, эл-гир, чымчак, анык чараш шымышкыларын чамдыкта эскертип, марштаан хевирлиг ойнай берилээр. Уругларын моонгарын болгаш баштары-биле ойнаар нарын, чараш шымышкыларын катал сак-тып тургузары чугула. Сөөлүг уеде талпынчлар ала-ла баштарын борбанадып турар апарган. Оон аныкта, шаанда уруглар/салааларында шы-мышкыларды элп турар би-чин-бичин тавакчыгаштарыл ойнаар турган. Ол мыктар тавакчыгаштарын салааларга келпн алган ойнаарга, талпы-ны долу утка-шынарны эле-редир, көрүш-шынарны бедир-дер. Талпынын ады безин «Элдик шыгырааш» болгай. Ол ыдыг тавакчыгаштарын кылары чугула.

Чамдыкта «Элдик шыгы-раашты» 2-3 кижин безип ойнай бээр. Бо талпын дээрге бүдүн организм болуп, чи-чаарга оон кезик-чудулап көртүзгөргө шынары чудулап, утказы көзүбейн бар. Мону 5-тен 9 чедир кижилер ойнаарга тааржыр. Ынча сая-нын талпынчы-биле бо талпы-нын мурунда улуг хоорай-

ларга, көрүдөлөргө, улуг ба-йырлааларга ойнап турган.

Бир кол чүве—талпынн күөсөдир уругларын иштиги болгаш даштын культураны кижилерин болуп. Талпын чырык шымышкылар, бүрүтүн утказы толаралып, мончуп, бичиле шымышкынын сак-тыш-сеткилин аждаа ужу-руп.

Чугула айтыргаларын би-рээш талпынчларга инд-хеп-ти болгаш нити шымылген ам-даа таарыштыр, чараштыр кылары болуп. Тыва уруглар-нын арын-шырайга таарым-чыл чымчак, чырык өлүк-кеш-биле кылган, тыва дошкалыг бөөрт кедирер болза эки. Сөөлүг уеде чүгө баш тейин дуглаар бичин болгаш куу я-луг чык көртүзгөштер уруг-ларын арын-шай, казактыг улааттырар турар. Ол хем-тарын чараш арын-шырайга көртүзгөш бээр. Ол шы-лаш чаштарга чаагалар баг-лаар болза талпын улам бай-лакшын берге деп. Бо талпын национал аян-хевирин кеззеде негеп турар талпын болуп.

«Саян» ансамбль «Элдик шыгыраашты» ирээкы Куба, Болгария, Румыния, Чехосло-вакияга, Совет Эвилелиннн республикаларында, булч бү-рүтүңе ойнап көртүзгөш бол-гаш көртүгүп турар. Сибирь-нин алаалары кы, талпын аныкчаларын талпын бөлүп «Элдик шыгыраашты» Тыва АССР-нин алаалары артизи Людмила Семёнова Полза-нованын солистизин-биле Со-циалистическ Вьетнама барып, оон наймысала Ханойга бол-гаш хей хоорайларынга көр-гүскөн.

Совет Тыванын 40 чыл онунга белеткелерге уран чүгү талазы-биле «Элдик шыгы-рааш» база киржир апар, ынчанга ону улам экижидип, баштайгы тургускан дей-келге чедирери күзөгүн.

Н. ТЫРТЫК-КАРА.

ШКОЛАЛАР СЕПТЕЛГЕЗИ

БЕЛЕН

Барым-Хемчик районун Эрт-Барлык ортумак школа-зынын коллектив чаз өөрдө-дө чымын белеткелинге кыткыгын угландырган. Школа септелгезинге «Хем-чык» совхозтун болгаш Ак-До-гурактын орук-септелге-тудуг уаастогунун удурукчулар дугуржуга керээ Бугаар ду-занын чедирпн турар. Шеф ду-занын күш-ажылы коллек-

тивтер, суурда агиткватирла-рлар база көрүзүп туралар. Тайгага мыш белеткелинге «Чодураа», «Аян», «Челээш» агиткватиралар эки кириш-келер, Септелгеге өөреникчи-лер, башкылар, ажилчиннар илдекейин аждаадынар, школа септелгези барык доо-зуган.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ТЕМПИЗИ ДҮРГЕН

Чаз өөрдөңгө чылыга бе-леткелер ажилын Солуур ор-тумак школынын дирекция-зы өөрдөңгө чыл доостуру-нун мурунча-ла чоруда бер-ган. Чаз өөрдөңгө чылыга кылар ажилдар школа хей турган. Эге школа, интернат, столовая, улуг школа, башкы-лар башкылар. Улуг школа-да илн класстин капитал септелгезин кыларына хей күш, үе хөргөлттнер. Шко-ланын чамдык башкылары база техниктиг ажилчынары,

ажыл-агы эргелекчиз Мон-гуш Бавууну удуругазы-биле күнениннин ажил-дан турар. Школа септелге-зинге башкылардан Эйна Дон-гач, Караш Очур, Алдын Мон-гуш, ажилчиннар Татьяна Ооржак, Зоя Онуур-оол, Зоя Чалал, Тани Куулар, Наташа Куулар эки ажилдан түнө-лөндө бо чылыг школа сеп-телгези дүрген темпизин көрү-дүп, август эгезинге чедир доосканнар.

К. ДАРЖАЙ.

АВГУСТ

23.

ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 «Уе», 8.40 Эртеги гимнастика. 8.55 С. Прокофьев «Хүрээге бадмажымын» деп опера, Шин, 11.20 «Ийн Иван». Документалдыг теле-фильм. 11.50 Телемездээр. 11.55—15.05 Часпар. 15.05 Телемездээр. 15.25 «Чалбыштыр орук». Документалдыг теле-фильм. 16.50 «Суханова чап». Киножурнал. 17.00 Бис-тин корреспонденттеринин чу-галал турлар. 17.30 «Бедне орук». СССР-ниң улустун башкы Р. Х. Канчурованын дугайында телеочерк. 18.00 Эртег болга аждаадыр. 18.30—18.45 Часпар. 18.45 Бөгүн делегейде. 19.00 Мульти-фильм. 19.10 Румыниянын национал байырдалыга Румын Социалистическ Республика-нын телевидениениң про-граммасы. 20.50 РСФСР-ниң улустун артистези Н. Павлова биле В. Горзеева танчлар. 21.00 «Уе». 21.35 «Хөгүг уруглар». 22.40 Бөгүн делегейде. 22.55 «Он чыл эртенде». Фильм-коңерт. 23.20 До-кументалдыг фильм. 23.30—00.00 Неделяда спорт амыд-ралы.

ИЙГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 Эртеги гимнастика. 8.20 «Бүрүгү детектив». Теле-фильм. 9.50 «Уругларга динг амыттар дугайында». 10.20 Хоойлуну билр сен бе? 10.50 Француз дил. Бир дугаар өөрдөңгө чылы. 11.20—«Чалбы-ларын чогадылган». Арме-нииний радио болгаш теле-видениениң «Ареник» вока-листическ ансамблиннн кон-церти. 11.45 «Рассус-тояныч». Уругларга фильминн 1-ги серия. 12.50 Эртег неггелердин фильм. 13.40 Улустун аялгалары. 13.55 До-кументалдыг телефильм. 14.25 ПТУ-га чүгү чүгө база кан-чаар өөрдөңгө туралар? 14.55 «Алдыг дээрбек». Докумен-талдыг телефильм. 15.25 Суг спортунун хевирлерин Евро-па чемпионнады. 15.55 Телемездээр. 16.00—18.00 Часпар. 18.00 Телемездээр.

КЫЗЫЛДАН

18.20 «Мастер Иван Кры-ков». Телефильм. 18.50 «Азы-ның төвү». 19.20 «Тоол кайып келген!» Телефильм. 19.45 Телемездээр. 19.55 Чараал-дар.

МОСКВАДАН

20.00 «Чыргалдыг удуур, чаштар!» 20.15 Аалаар шы-лазы. 20.45 «Баштайгы сугу-т». Документалдыг телефильм. 21.00 «Уе». 21.35 «Ил биле Снасти». Алды серияныг ил-дан уран-чечен фильминн 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 23.25—00.00 В. И. Савинниң адан-га тураскааткан волейболга делегей маргылазы. Эр улус. Польшанын болгаш Япония-нын чымыд командалары ой-наар.

24. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 «Уе». 8.40 Эртеги гимнастика. 8.55 Мультифильм. 9.25 «Аян-чорукчулар клубу». 10.25 «Ол силерге ияк». Уран-чечен фильм. 11.45 РСФСР-ниң улустун артизи А. Тихонов балаларга ой-наар. 12.15 Телемездээр. 12.20—15.00 Часпар. 15.05 Телемездээр. 15.20 «Чериш түп даштай түр мен» 15.50 Оруе дил. 16.20 «Гористер, харымдар!» 17.05 «Төрүн чериш аялгалары». 17.30 Аныктар адрестер. 18.30—18.45 Часпар. 18.45 Бөгүн делегейде. 19.00 Мультифильм. 19.10 Суг спортунун хевирлерин Европа чемпионнады. 19.40 «Тускай ундарлар». Уран-чечен рымын фильм. 21.00 «Уе». 21.30 «Оларын-биле кады чорук-саар мен». Чогаалы А. Б. Чаковскийн 70 харааныга тураскааткан документалдыг телефильм. 22.35 «Чылар тапталы». Фильм-коңерт. 22.45 Бөгүн делегейде. 23.00 00.50 Футбол талазы-биле СССР чемпионнады. ЦСКА — «Динамо».

ИЙГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 Эртеги гимнастика. 8.20 Баяка С. Сапожуров ойнаар. 8.45 Эртег неггелердин фильм. 9.30 «Эртег, харымдар!» 10.15 Аалаар шы-лазы. 10.45 Испан дил. 11.15 «Драматургия болгаш

лемездээр. 15.20 «Чериш түп даштай түр мен» 15.50 Оруе дил. 16.20 «Гористер, харымдар!» 17.05 «Төрүн чериш аялгалары». 17.30 Аныктар адрестер. 18.30—18.45 Часпар. 18.45 Бөгүн делегейде. 19.00 Мультифильм. 19.30 «Кафедра». Теле-фильм. 21.00 «Уе». 21.35 «Кафедра» деп теле-фильм уланчыны. 22.30 Бөгүн делегейде. 22.45—23.35 Суг спортунун хевир-лерин Европа чемпионнады.

ИЙГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 Эртеги гимнастика. 8.20 «Амданын-даа, ажил-ның-даа дугайында». Украин-нын сөөк ажаадырчы дугайында документалдыг теле-фильм. 9.10 Совет курулга уран чүлү. М. В. Нестеров. 9.55 «Ыйык шүктүрчери». 10.25 «Адаларын бажын». Ийги даштадыла. 11.25 ПТУ дугайында ээ эки дам-чыдыла дээр Бүгү-эвиле теле-коңуртук. 12.25 «Рассус-тояныч». Уругларга фильминн ийги серия. 13.40 Мультифильм. 14.15 Эртег неггелердин фильм. 14.45 «Восход» деп уругаар хоруну школянын конферти. 15.15 М. Шолохов. «Кижини салым-чоуду». 16.00 Телемездээр. 16.05—18.00 Часпар. 18.00 Телемездээр. 18.20 «Каскай төлөк». Документалдыг теле-фильм. 18.30 Тыва дилге делегей байдалын допчулалы. 18.45 «Культура болгаш амы-дырал». 19.45 «Азиянын тө-вү».

МОСКВАДАН

20.00 «Чыргалдыг удуур, чаштар!» 20.15 Коңерт. 21.00 «Уе». 21.35 «Ил биле Снасти». Алды серияныг испан уран-чечен фильминн 2-ги, 3-кү се-риялары. 23.20 «Абава». До-кументалдыг телефильм. 23.30 Футбол талазы-биле СССР чемпионнады. «Жальвирес» «Динамо» (Минск). Ийги тайм. 00.15 Улустун аялгалар. 00.30—01.05 В. И. Савинниң адан-га тураскааткан волей-болга делегей маргылазы. Эр улус. СССР-ниң болгаш СССР-ниң чымыд команда-лары ойнаар.

25. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 «Уе». 8.40 Эртеги гимнастика. 8.55 «Алдын эр-тирпн». 9.40 «Орук эгезинде бажын». Көдзү школа дирек-тору И. А. Титареков дугайында документалдыг теле-фильм. 10.10 А. Михайловтун удуруктаны Тел телевидени-ени болгаш Бүгү-эвиле радио-дузунун симфонияны болгаш эстрада оркестри ойнаар. 10.45 Уругларга фильм. 11.30 «СР-ниң улустун артизи О. Бардинниң киржиген-биле фильм-коңерт. 12.05 Телемездээр. 12.05—15.05 Часпар. 15.05 Эртег неггелердин фильм. 16.15 Уабек СССР-ниң телевидениениң болгаш радио-дузунун камерн оркестриннн конферти. 16.45 Шылараа школыны. Ийги даштадыла. 17.15 «Ыры кижин-биле чарыл-бас». 18.30—18.45 Часпар. 18.45 Бөгүн делегейде. 19.00 Мультифильм. 19.10 Суг спортунун хевирлерин Европа чемпионнады. 19.40 «Тускай ундарлар». Уран-чечен рымын фильм. 21.00 «Уе». 21.30 «Оларын-биле кады чорук-саар мен». Чогаалы А. Б. Чаковскийн 70 харааныга тураскааткан документалдыг телефильм. 22.35 «Чылар тапталы». Фильм-коңерт. 22.45 Бөгүн делегейде. 23.00 00.50 Футбол талазы-биле СССР чемпионнады. ЦСКА — «Динамо».

ИЙГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 Эртеги гимнастика. 8.20 Баяка С. Сапожуров ойнаар. 8.45 Эртег неггелердин фильм. 9.30 «Эртег, харымдар!» 10.15 Аалаар шы-лазы. 10.45 Испан дил. 11.15 «Драматургия болгаш

театр». А. Н. Островский — «Бюблер болгаш хойлар». 12.10 «Лесневскихтеринг а-б-б-б» деп уран-чечен полша телефильмин. 1-ги серия. 13.20 Амыдыраче пугея. 14.05 Документалдыг теле-фильм. 14.35 Бижимел та-ймырдыг уран-чечен фильм. 15.55 Телемездээр. 16.00—18.00 Часпар. 18.00 Телемездээр.

КЫЗЫЛДАН

18.30 Фильм-коңерт. 19.00 «Азиянын төвү». 19.30 «Каре-ниин аргаларында». Теле-фильм. 19.45 Телемездээр. 19.55 Чараалдар.

МОСКВАДАН

20.00 «Чыргалдыг удуур, чаштар!» 20.15 Кижин болгаш хойлар. 20.45 Документалдыг телефильм. 21.00 «Уе». 21.35 «Ил биле Снасти». 2-ки, 6-ты сериялары.

26. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 «Уе». 8.40 Эртеги гимнастика. 8.55 В. Врублев-ская — «Кафедра». Теле-фильм. 11.15 «Братские эл кел-тең». Документалдыг теле-фильм. 11.35 «Томанеро» деп Лейпцигтин оолдар хорунун конферти (ГДР). 12.00 Телемездээр. 12.05—15.05 Часпар. 15.05 Телемездээр. 15.25 До-кументалдыг телефильм. 15.55 «Билиг — күш». Тележурнал. 16.40 И. Сан биле М. Рух-вергерин музикага Москва-нын куруенин уругларын музика театрыннн тургусканы фильм-балет. 18.05 Суг спор-туна хевирлерин Европа чемпионнады. 18.30—18.45 Час-пар. 18.45 Бөгүн делегейде. 19.00 СССР-ниң Ийгилик сек-тор министрствозунга уле-гер-көртүзгө оркестри ойнаар. 19.35 «Силерин бажы-дыларын адрез». Уран-чечен фильм. 21.00 «Уе». 21.35 «Ки-ноаворама». 23.05—23.25 Бөгүн делегейде.

ИЙГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 Эртеги гимнастика. 8.20 Эртег неггелердин фильм. 8.50 Бресте улусту танчыны «Радост» ансамблиннн кон-церти. 9.15 «Мен — бөгүн бол-гаш даяр». 10.00 Мульти-фильм. 10.35 Шылараа школыны. Бирги даштадыла. 11.05 «Аныктар адрестер». 11.35 Англи дил. 12.05 «Лес-невскихтеринг а-б-б-б» деп уран-чечен полша фильминн 2-ги серия. 12.55 Э. Каза-кевич. «Көк кылдары». 13.15 Г. Берлиоз — «Фантастическ симфония». 14.10 Суг спорту-нун хевирлерин Европа чемпи-оннады. 15.10 С. Орловтун шүктүри. 15.55 Телемездээр. 16.00—18.00 Часпар. 18.00 Телемездээр.

КЫЗЫЛДАН

18.20 «Филармония дугайында сактышкыны». Телефильм. 18.40 «Чечектел-ле, төрөз Тыва». Агитбригадалар көрү-дө. Мөңгүн-Тайга районун агитбригадаларыннн конферти. 19.10 «Азиянын төвү». 19.40 Телемездээр. 19.50 Чараал-дар.

МОСКВАДАН

20.00 «Чыргалдыг удуур, чаштар!» 20.15 Чадат-терге спортуга делегей чемпионна-ды. 21.35—23.40 «Адыкхалык ири-биле». Анык күөсөдирчилерин Бүгү-эвиле телекөрүл-дери.

27. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 «Уе». 8.40 Эртеги гимнастика. 8.55 «Спорттоонун» 35-жн тиражы. 9.05 Чонга эки барааларын. 9.35 Суг спор-тунун хевирлерин Европа чемпионнады. 10.00 Чуну ном-чуруу? 10.40 Унштер амы-дыралы. 11.30 «Сакты-дыр сен бе, эш?» Даймын ужу-дукчуларын Ала-чурттуг Улуг дайынынн киржикчилер-ин-биле ужуражылган. 12.30 Улусту чогадылган делегей телекөрүдөлүннн «Челээш» программасы (Сингапур). 13.00 Ону кылып шылар силер. 13.45 «Хөгүг карусель». Мультифильм. 14.00 Бөгүн делегейде. 14.15 Политизит тал-айбырла